

לישראל עניין חיוני במה שקורה במלחמת סומאלי-אתיופיה

מדבר אוגאדן, בו ניטשים הקרבות בין שתי המדינות האפריקניות, נראה רחוק מאוד לרוב הישראלים, אך האינטרס החיוני שלנו בשמירת חופשי השייט עלול להיפגע אם תנצח סומאלי. אתיופיה נחזקת בצבא מלקחיים מוסלמי משלוש עבריה, וניצחון סומאלי אפשרי פירושו הפיכת ים-סוף ל"אגם ערבי"

— מאת עמיהוד ישראלי —

למרחק הבולט מוקד, המתנהלת זה מספר שבועות בין סומאלי ואתיופיה, ישנם כל הסמנים של סכסוך אזרחי ממושך, המתפתח במהירות למאבק ברמה בינ-לאומית: מהר ניסא — מערכות ישראל ורוסיה של מעצמות העל אחת (ברית"מ). מאידך ניסא — מערכות שמאחורי הקלעים של מעצמות העל שניה (ארצ"ב) ותמיכה מוצנעת באחד היריבים (סומאלי). הרקע לסכסוך עוד ממאיר זה ברמה האזרחית משוכן בנורמיות לא-מוית, אתניות ודתיות. דוקא המימד הפוליטי-סמלי הישמש כמעט להגדרה, שכן שני המיטרים המתנגדים היום צבאיים-הימאליים, המתמיימים באפיונים מרכסיים. התוצאות הצבאיות בנזרת הקרבות נכ"כ ביעות העת עתה על כך שיה הסומאליים היא על העדיפות, וזאת בניגוד לציפיות ולניתוחים שהתבססו על השוואת המשאבים הצבאיים והלוגיסטיים בין שתי היריבות, או לב המלחמה טרם הסתיימה והכף עוד לא הוכרעה. אתיופיה ניהלה במשך כיש, ועיתוי המאבק עם סומאלי דינו הנדע ביותר מבחינתה. היפגם זה הדברים אמור, כמובן, בסומאלי.

צביון המלחמה הנטושה עתה מעיד על הסלמה במורדות ומכונת מצד סומאלי, תחילתה — במרדיות מקומיות ונהמת גיריה של שבטים סומאליים במידבר

קשי אתיופיה

מאז הדחת הקיסר, היילי-סלאסה, בספטמבר 1974 נק" לעה אתיופיה למתחים פנימיים חמורים עקב אי-יציבות שלטונית וחילופין תכופים של כחות הקצונה שבשלטון. המתחים הצנטריפוגליים נזונים מצביונה האתרוגני העדתי והדתי של אתיופיה. מכפית הדקטטורה הצבאית-מרכסיסטית של המדינה ומהתעצמות מגמות ההתיר בולות הפוליטיות של אריתריאה. הנתכפת ע"י הגוש הערבי-מוסלמי. בראשית סעודיה, סודאן ומצרים, בחק מגמתן הגיאופוליטית לשוות לים סוף מתכונת של ים פנימי ערבי. בעיצומה של שנת 1975 פרצו התקרי ממיות מזוינות נגד הזכת השלטת באדיס-אבבה. נגבול הסודאני ובמחוזות הצפון. אירועים אלה היוו נטל נוסף על מלחמת הצבא האתיופי הסדיר במורדי אריתריאה, שהיחדרה מדחי אל דחי.

קרועת אריתריאה מאתיופיה — פירושה בידודה היבשתית של המדינה ותלותה הבלעדית בנמל גיבוטי כמוצא יחודי לים. דא עקא. שסומאלי — הצרפתית לשעבר ונמלה גיבוטי וכו' לעצמאות זה מקרוב תחת השם החדש — מדינת "עפאר ועיסא", והתקבלו לליגה הערבית". אם שלטונית עפאר ועיסא ינתקו את מסילת הברזל האתיופית המוליכה מאדום אבבה לנמל גיבוטי (784 ק"מ), או אם צבא סומאלי יצליח עתה במשימה זו, הרי שתשלל גישתה החשובה ביותר של אתיופיה לים. זו תהפוך בעל כורחה למדינה הרחוקה מנותקת ומבודדת, המוקפת אויבים מוסלמיים משלושה עברים. תחזית ג"י אפוליטית מעין זו תקדם את נתוני התפוררותה הפנימית של אתיופיה.

בפרוס שנת 1977 חלה החמרה קיצונית במצבה הגיאוסטרטגי של אתיופיה נוכח הצלחות המורדים הי אריתריאים. ראשי הכח הצבאית הנוכחית ביצעו תפנית מהותית באוריינטציה המדינית-צבאית שלהם בהטילם את יחבם על בריח"מ. במקביל לכך, התערערה כליל עמדת הבכורה האמריקאית במדינה עתיקת יומין זו. בשלהי יוני השנה ניסה הצבא האתיופי במאמץ נואש להגבר את כוחותיו המבודדים באריתריאה ולכלום את התרחבות תחום שליטתם של הלוחמים האריתריאיים מכל הפלגים הקיימים. עתה כבר ברור. שמיתקפת הנגד האתיופית נכשלה ו-20,000 אנשי החזית האריתריאית מתקדמים מחיל אל חיל ומאיימים בהטלת מצור הדוק על חיל המצב האתיופי בנמל מצווע. שהוא החשוב ביותר במדינה.

ימרות סומאלי

מזרחית מאתיופיה משתרעת סומאלי המאוחדת, שגבולותיה עם שכנתה-יריבתה נקבעו עוד בשנת 1907. רק ב-1 ליולי 1960 זכתה סומאלי בעצמאותה. לאחר שאיחדה משתי מושבות: "סומאלילנד" הבריטית, מול חופי מפרץ עדן, ו"סומאליה-האיטלקית" מול חופי ה-אוקינוס ההודי. השטח המאוחד הקיף כ-700,000 קמ"ר, ואוכלוסייתו — רובם ככולם (3 מיליון) גוודים מוסלמים, להוציא כרבע מיליון עירניים בבירה מוגאדישו. ועוד כ-150,000 תושבי עיריות קטנות אחרות כשהחשובות שביניהן הן הרגייסה. קיסמאיו ונמל ברברה. כ-350,000 בני שבטים סומאליים אחרים נודדים לסירוגין בתחומי מידבר אוגאדן האתיופי וערבותיו ומתקיימים בעיקר על בקר, צאן וחקלאות פרימיטיבית. הנדירה היא עננית הגבול המדיני עם אתיופיה מעולם לא היה משמעותי, שכן מקורות המים של סומאלי שופעים, רובם ככולם, בשולי מידבר אוגאדן ובשופולי הרמה האתיופית. מכאן יוצאים הנהרות הספורים הנשפכים לאוקינוס ההודי. החקלאות והמירעה בשפלת-החוף הצחיחה של סומאלי היום חסרי תכלית ללא המעבריות לתחומי אתיופיה ו-למרחב אוגאדן וההסתעפות במקורות המים והמירעה שם.

על רקע זה יש להבין את יומרת "סומאליירבתי", הניצבת מאחורי מלחמתה הנוכחית של סומאלי באקטור פיה והנהמכת ע"י השבטים הסומאליים באוגאדן. למען האמת יש להטעים כי "סומאליירבתי" לא היתה קיימת מעולם כישות מדינית. למעשה, הועלה הרעיון לראשונה ע"י שר החוץ הברזילי, דאז, ארנסט בויון בשנת

1946, שעה שחיפש צידוק אידיאולוגי לסיפוח סומאלי האיטלקית לשעבר לסומאלילנד הבריטית; בשתי הטרייטוריות שלט הצבא הבריטי מאז שנת 1941. התוכנית קרמה עור וגידים עם איחוד שתי הסומאליות והכרזת עצמאותן ביולי 1960. מאז שנת 1969, המועד שבו תפס הצבא הסומאלי את השלטון בהפיכה, קיימת דיקטטורה צבאית שמאלנית במוגאדישו, כשבראשה עומד ראש מועצת ההפיכה, סיאד בארה, הנשען על יחסים צבאיים וכלכליים הדוקים עם בריה"מ. בעצם הימים הללו נערכים גישושים סומאליים לעבר סעודיה וארה"ב. מכל מקום, סומאלי כמדינה מוסלמית מובהקת התקבלה ל"ליגה הערבית" במרץ 1974.

יציאתה הגלוויה של סומאלי למלחמה באתיופיה תזומנה בעיתוי אופטימלי, תוך ניצול הקשיים החמורים האופפים את אתיופיה ללא מוצא: ראשית — משבר אריתריאה והתערעורת המאוזן האתיופי בה. שנית — מתן העצמאות ל"עפאר ועיסא" (סומאלי הצרפתית לשעבר). שלישית — האנדרלמוסיה הממושכת שהשתררה באתיופיה עקב מאבקי הכוח של הקצינים, ערעור השפעת הכנסיה הנוצרית-קופטית והנסיונות הקשוחים לכפות מישטר מרכסיסטי על אוכלוסיה מפוצלת, שסועה ומפגרת. תוכנית "סומאלי-רבתי" משתלבת כהלכה עם המאמץ הפאן-מוסלמי לדחוק את אתיופיה הנוצרית לבידוד טופוגראפי ולניוון כלכלי. מאחורי הקלעים ניצב בות, כאמור, סעודיה, סודאן ומצרים. רביעית — הצבא האתיופי, שהיה שקוע במלחמת אריתריאה ובמרידות בספר הסודאני, החל בשנה האחרונה בתהליכי הסבה מזורזים מנשק וציוד אמריקני לחימוש ומערך-לחימה סובייטי. תהליכים אלה החלישוהו והציבוהו בעמדת נחיתות מול הסומאליים, שצבאם קטן יותר, אך מצוייד כהלכה בנשק סובייטי מזה 7 שנים. היקלעות האתיופים לחזית נוספת, בטרם הושלמו תהליכי ההסבה וההתארגנות הצבאיים, אילצו את צבאם להיסוג ולהימנע מכיתור במובלעת המזרחית של מידבר אוגדן. אין ספק, שהי לכדורתם במערכה דו-חזיתית, הן באריתריאה והן בחבל אוגדן, פיצלה את כוחם והחלישה את מאמצי הבלימה שלהם.

מהדיעות המקוטעות שהסתננו עד כה מסתבר כי בעוד שמורדי אריתריאה חולשים על שטחים רחבים ומנסים לחסום את דרכי הגישה האתיופיים לחוף ים-סוף, פלש הצבא הסומאלי בשלבים שונים למידבר אוגדן האתיופי, שקדוקדו המזרחי מוקף ע"י הטריטוריה הסומאלית. נראה, כי גורם ההפתעה ופיצול הכוח האתיופי — אילצו צבא זה ל"קצר את הקווים" ולסגת ממרבית שטחה של מובלעת אוגדן כדי לא להילכד ע"י הלוחמים הסומאליים הסדירים והבלתי סדירים. שיחזור הפריצה הסומאלית מצביע שצבאם חדר למידבר אוגדן מפאת דרום, לאורך עמק הנהר שיבללי. ציר זה מוליך ממוגאדישו צפונה מערבה לעיירה האתיופית קלאפו, שכבר נכבשה, וכן ליעירה גבראדארה, שגורלה בלתי ברור. הצבא האתיופי נסוג צפונה, למרחב ההררי שמצפון למידבר אוגדן, היינו לתחומה הקלאסי של חבש הטופוגראפית הגבוהה.

צבת מוסלמי

אולם המאמץ העיקרי של צבא סומאלי מרוכז, ככל הנראה, בגיזורה המזרחית דוקא, לעבר עורק התנועה החיוני ביותר של אתיופיה, כלומר למסילת הברזל העולה מג'יבוטי לאדיס-אבבה. בגיזורה הררית זו נעו הסומאליים מבססם העיקרי שבעיירה הרגייסה (בסומאלי הבריטית לשעבר). תוך שהם מסתייעים בחיפוי אוירי משדה התעופה הצמוד לעיירה זו, על הכביש המוליך ללב אתיופיה ההררית. יעדיהם הצבאיים מתמקדים ב"כיבוש עיירות המפתח החבשיות — ג'יג'יגה והראר — השוכנות מדרום לרכס ההררי הגבוה (כ-3 ק"מ) של הר עבדאללה.

יעדם המרכזי הינה, ללא כל ספק, העיר דיר-דאוה (כ-50,000 תושב), המהווה צומת כבישים ותחנה חשובה על מסילת הברזל מנמל ג'יבוטי לאדיס-אבבה. בדיר-דאוה מצויות סדנות ובית מלאכה לרכבות, תע"שיות מזון, מלט ואריגים, וכן מיפעלים לעיבוד קפה. עד כה נכשלו הסומאליים במאמצייהם לכבוש את ג'יג'יגה, הראר ודיר-דאוה. אם זו האחרונה תיפול בידיהם, כי אז תנותק הגישה החשובה ביותר של אתיופיה לים, ותהא זו שואה צבאית וכלכלית לאתיופים.

ההיבט הישראלי במלחמה זו ברור לחלוטין: למרות ניתוק היחסים החד-צדדי ע"י אתיופיה וחרף חילופי השלטון והתמורה המהפכנית באוריינטציה הצבאית-מדינית של מדינת ההר העתיקה — קיים ועומד אינטרס ישראלי מפורש למנוע את התמוטטותה של אתיופיה, הן נחנקת בצבת-המלקחיים המוסלמיים משלושת עבריה. התגשמות תוכנית "סומאלי-רבתי" וקביעת חופי אריתריאה מאתיופיה יהפכו את ים-סוף ל"אגם ערבי-מוסלמי" הלכה למעשה. בנקודה זו מצטלבים גם האינטרסים הנוכחיים של ברית המועצות וישראל. מעצמת-העל תומכת בשלב זה באתיופיה. יש לנצל את המצב הנוכחי לצורך איתותים פוליטיים בהירים וחד-משמעיים לא רק לעבר אתיופיה, אלא אפילו לעברה של ברית המועצות.